

**ÇOCUK İSTİSMAR VE İHMALİNDE
ÖNEMLİ BİR ETMEN OLARAK AİLE**

***FAMILY, AS A MAJOR FACTOR
AT THE CHILD ABUSE AND NEGLECT***

Aynur ÜNSAL

Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Halk Sağlığı Hemşireliği A.D.13ornova-Izmir

Anahtar Sözcükler: Çocuk istismarı ve ihmali, ailenin fonksiyonları, risk yaklaşımı
Key Words: Child abuse and neglect. family functions, risk approach

ÖZET

Son on yıldan beri çocuk istismarı ve ihmali, günlük gazetelerde ve haber bültenlerinde artarak yer almaktadır. Bu haberler, eşler arasında veya yetişkinlerin kendi çocuklarına yönelik şiddet davranışlarını tanımlayarak toplumun ilgisini arttırmıştır. Çocuklarından uygun olmayan beklentileri olan ya da empali yapmayan ebeveynin çocuklarını istismar etme ihtimali daha yüksektir. Bunların yanı sıra çocukluk döneminde istismar öyküsü, işsizlik, tek ebeveynlik ve aşırı yaşam stresörleri ebeveynlerin çocuklarını istismar etmelerine yol açar. Bu bakış açısından hareketle, ailenin fonksiyonları ve çocuk istismarı ve ihmali üzerine etkileri tanımlandı.

SUMMARY

During the past decade, child abuse and neglect has been increasingly reported in daily newspapers and new brilletfns. Tltese accounts have increased public awareness by describing nets of violence between spouses orfrom ndults towards their own children. Parent with inappropriate expectation of children or lack of empathy rmay be rnore likely to abuse their children. In addition, a history af childhood abuse, unemployment. single parenthood and high everyday stresses contribute to abuse their children. From Iliis perspective. the function of family and its qffects of child abuse ande neglect was deterrninated

GİRİŞ

Çocuk, bütün canlılar içinde en uzun bakım gerektiren bir varlıktır. Uzun bir süre korunması, desteklenmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir. Çocuk bedensel hastalıklara olduğu gibi, duygusal örselenmelere karşı da dayanıklıdır. Ancak aile başta olmak üzere çevrenin sevgisi, bakımı, ilgisi ve rehberliği ile sağlıklı bir büyüme ve gelişme gösterebilir. Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerin bir çoğunda çocukların sağlığına, bakımına, eğitimine daha fazla önem verilmekte, çocuğun sağlığı ve gelişmesi açısından olumlu gelişmeler kaydedilmekte, çabalar sarfedilmektedir (Zeytinoğlu 1990).

Tüm bu gelişmelere rağmen, günümüzde hala dünyanın pek çok ülkesinde çocuğa kendi ebeveyni, yakınları ve toplumdaki çeşitli kurumlar tarafından fiziksel, duygusal bakımdan kötü davranılmaktadır. Bazı çocuklar yetişkinlerin cinsel saldırılarına hedef olurken; kimileri de küçük yaşta ağır ve uygunsuz işlerde çalıştırılmakta, hatta bir mal gibi sablatılmaktadır. Bazıları ise beslenme, barınak, bakım, eğitim gibi temel gereksinimlerde değişik ihmal biçimleri ile karşılaşmakta ya da gözetim yetersizliğinden yaşamlarını yitirmekte veya sakat kalabilmektedir (Bahçecik ve Kavaklı 1993 a, Zeytinoğlu 1990). Çocuk istismar ve ihmal etme oranının toplumlarda her yıl özellikle kentlerde ürkütücü biçimde arttığı görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde 1997 yılı raporlarına göre 3.195.000 çocuğun kötü muameleye maruz kaldığı ve kötü muameleden ölen çocuk oranınının 1.81./100.000 olduğu, bu çocukların %85'inin 5 yaşın altında olduğu bildirilmiştir (<http://~v.calib/nccaneh/prevention>). Leventhal 1997).

Ülkemizde ise çocuk istismarı ve ihmalinin görülüş sıklığı konusunda kesin veriler yoktur. Türkiye'de araştırmalar çocukların 0/013.9-87.0 oranında fiziksel istismarla karşılaşmış olduğunu göstermektedir. Sorunun yaygınlığındaki bu farklılık yöresel, kültürel ve sosyal nedenler yanında, istismar türleri arasında en kolay gözlenebilecek fiziksel istismarın bile araştırmacılar tarafından farklı ölçülerde ele alınmış olmasıdır (Bilir ve Arı 1991, Kars 1996).

Aile toplumun temel birimi olarak kabul edilir. Aynı zamanda sosyal bir kurumdur. Ailenin birçok görevleri arasında çocuk yetiştirme görevi de yer almaktadır. Ebeveynler bu görevlerini yerine getirirken çocuklarla karşılıklı iletişim içine girmektedirler. Bu iletişim sürecinde ebeveynler kimi zaman bilerek kimi zaman bilmeyerek, çocuğun biyopsikososyal gelişimlerini engelleyecek veya duraklatacak davranışlar göster-

rebillirler. Bu davranışlar bazen çocuğa yönelmiş şiddet olarak görülebilir. Ebeveynin çocuğun gelişmesini engelleyici aktif eylemlerin yanısıra, çocuğu dikkate almaması, gerekli özeni göstermemesi bir diğer anlamıyla ihmal etmesi gibi pasif eylemler de çocuğa zarar verici olabilmektedir.

Ebeveyn ile çocuk arasındaki bu tür ilişkilerden yola çıkan Kempe ve Helfer (1972) çocuk istismar ve ihmalini "ana babaların veya çocuktan sorumlu kişilerin giriştiği veya girişmeyi ihmal ettiği eylemler sonucunda. çocuğun kaza dışı hasarlar almaları olarak tanımlamışlardır (Kars 1996. Zeytinoğlu 1990).

Yapılan birçok çalışmada. çocuk istisman ile aile ve ailenin sosyal sistemi arasında ilişkinin olduğu vurgulanmıştır (Browne 1988, Bulut 1996). Çocuk istismar' ve ihmalinden sorumlu olan bireylerin genellikle anne babalar olduğu görüldüğünden ebeveyn özelliklerinin araştırılmasına ağırlık verilmiştir. Çocuğuna kötü davranan ve ihmal eden ailelerin tümü için geçerli olmamakla birlikte ailelerde bazı benzer ortak özellikler dikkati çekmektedir (Bahçecik ve Kavaklı 1993 b).

1. Çocuk istismar' ve İhmalinin Tanım ve Kapsamı

İngilizce'de "Child abuse and neglect" karşılığı olarak Türkçe'de farklı sözcükler kullanılmakla birlikte "çocuk istismarı ve ihmal" daha sık kullanılan sözcüklerdir. "Abuse" yerine örselenme, ezim, kötü muamele veya istismar sözcükleri kullanılmaktadır.

"Child Abuse" terimine Türkçe karşılık bulma sorunu ile birlikte, çocuk 'istismar' kavramına evrensel bir tanım bulma da önemli bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tanım karmaşası toplumsal ve kültürel değerlerden kaynaklandığı gibi konunun disiplinler arası özelliği nedeniyle de dayanmaktadır (Kars 1996).

Genel olarak 18 yaşın altında bulunan çocuklara karşı girişilen ve onların fiziksel, duygusal, zihinsel ve toplumsal gelişmelerini zedeleyen her türde eylemler çocuk istisman olarak; onların beslenme, bakım, gözetim, eğitim gibi ihtiyaçlarının karşılanmaması durumları da çocuk ihmal olarak ele alınmaktadır (Çavuşoğlu ve Algier 1992, Leventhal 1996). Bu doğrultuda Kempe ve Helfer (1972) çocuk istismar' ve ihmalini; "ana babaların veya çocuktan sorumlu kişilerin giriştiği veya yerine getirmeyi ihmal ettiği eylemler sonucunda çocukların kaza dışı hasarlar almaları" olarak tanımlamıştır (Çavuşoğlu ve Algier 1992, Zeytinoğlu 1990).

istismar ve ihmali tanımlarken karşılaşılan güçlüklerden biri kültür-lerarası farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Örneğin bazı İskandinav ülkeleri çocukların hangi amaçla ve şiddetle olursa olsun dövülmelerini bir istismar durumu olarak kabul eder ve yasalarla engellerken: bazı toplumlarda belli şiddet sınırları içindeki dayak bir eğitim aracı olarak kabul görmektedir.istismann tanımlanmasında çocuğa yönelik davranışların kültürel anlamlarının, toplum üyeleri ve bu muameleye hedef olan çocuklar tarafından nasıl algılandığının dikkate alınması önemlidir. Nitekim Parke ve Collner (1975) bu görüş doğrultusunda Kempe ve Helfer'in tanımına kültürel boyut getiren bir eklemeye bulunmuşlar: bu kavramalan"ana babaların veya çocuğa bakmakla yükümlü olanların giriştiği çocuk yetiştirilmesiyle ilgili kültürel standartlara uygun olmayan eylem ve eylemsizlikler sonucu çocuğun kaza dışı hasarlar alması" olarak tanımlamışlardır (Bahçecik 1993).

Buna ek olarak çocuk istismar' ve ihmali kavramlarını tanımlarken bu konuda bilimsel bilgilere sahip uzmanlar tarafından belirlenen asgari standartların kesinlikle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu görüşten hareketle, Garbarino ve Gilliam (1980), çocuk istismar' ve ihmali;"ana baba ya da çocuktan sorumlu kişiler tarafından girilen toplumsal değerlerin ve uzman görüşünün birleştirilmesi sonucu çocukların sağlığı açısından uygunsuz ve zararlı olduğuna hükmedilen tüm eylem ve eylemsizlikler" olarak tanımlamıştır (Browne 1997).

Kempe ve Helfer anne ve babanın veya çocuktan sorumlu olan bireyin istismar ve ihmali davranışını 4 kategoride incelemiştir:

*Fiziksel istismar

*Cinsel istismar

*Duygusal istismar

*Fiziksel ve duygusal ihmali (Bahçecik ve Kavaklı A. 1993 a, Lynch 1991 a. Özdemir 1992).

2. Değişen Toplumda ve Ülkemizde Aile

İnsan, toplumdan soyutlanamaz. Davranış bilimlerinde bu yüzden çevre etkenini önemi gittikçe daha kesinleşmiş ve insanın biyolojik olduğu kadar, ruhsal yapısını da biçimlendirmede ne denli etkin bir rol oynadığı artık tartışmasız benimsenmiştir. İnsanın ilk toplumsal ortamı ve çevresinin aile olduğu bilinmektedir. Toplum bilimlerinde "en küçük toplum birimi" olarak tanımlanan aile, bu temel birim niteliğini çağlar

boyunca yitirmemiş, insanlık tarihi sürecince boyutları ve kapsamı bir takım değişmelere uğramış, fakat kimi zaman egemen bir öge, kimi zaman da tartışma konusu olarak varlığını sürdürmüştür.

Günümüzde aile, genel olarak "geleneksel geniş aile" ve "modern çekirdek aile" diye iki tipte belirlenmektedir. Ancak, geçiş toplumlarında buna "geçiş ailesi" diye tanımlanacak bir üçüncü aile tipi de eklenmektedir.

Geleneksel Geniş Aile: Daha çok az gelişmiş ülkelerde, kırsal kesimde yaygın olan geniş aile tipi birkaç kuşağı bir arada, çoğu kez aynı çatı altında, yakın ilişki içinde barındıran bir aile yaşamını yansıtır. Bu aile bireyleri arasında; cinse, yaşa ve aile içindeki durumuna göre düzenlenmiş, erkeğin soy çizgisi üzerinden giden bir hiyeraşi vardır, Sosyal, psikolojik ve ekonomik açıdan kendine yeter bütünlüğü olan bir birim niteliğindedir. Aile bireyleri arasında tartışmasız bir dayanışma söz konusudur. Aile-dışı toplumsal yaşamla ilgili sorumluluklar tüm aileye dağıtılarak, bu konuda bireylerin teker teker sorumlulukları azalmakta, buna karşılık, aile-içi kurallara uyum bakımından her bireyin sorumluluğu ve davranış özgürlüğünün kısıtlanması artmaktadır.

Çekirdek Aile: birbirine kan ilişkisiyle bağlı ana-baba ve çocuklardan kurulu iki kuşağı içeren dar bir toplumsal birimdir. Endüstrileşme ile gelen sosyal oluşumun sonucu ortaya çıkmıştır. Endüstrileşmeye bağlı yaşam koşullarıyla birlikte doğan sosyal olanak ve güvenceler daha bireysel nitelikli oluklarıdır, insanları günlük yaşamlarında da bir yandan bireyselleşmeye doğru götürürken, bir yandan da daha değişik toplumsal ve kitlesel kurallar, kalıplar getirmiştir.

Endüstrileşmenin epeydir gelişip yerleştiği ülkelerde egemen aile tipi çekirdek ailedir.

Geçiş Ailesi: Toprağa bağlı üretirnden endüstrileşmiş üretime doğru geçişin oldukça yeni başladığı, hızla geliştiği ve buna bağlı olarak toplum yapısı ile yaşam biçimi ve kavramların değişmekte olduğu toplumlarda rastlanan bir aile tipidir. Böyle toplumlarda nüfusta da çoğunlukla hızlı bir artış vardır. Bu ülkelerin yönetim biçimlerinde de çağdaş yolda bir değişim de başlamış, bu türde yasaların yürürlüğe girmesiyle, ilke olarak bireysel halk, özgürlük ve güvence kavramları halka tanıtılmıştır.

Gerek nüfusun artması, gerekse yasalarda bireysel haklara uyan miras haklarının tanınması ve yanısıra teknik olanakların, endüstri ürünü araçların, tarımda kullanılmalarıyla, ailenin toprağı bir yandan

tüm aileyi beslemeye yetmediği gibi öte yandan da tarımda insan gücüne gereksinim azalmıştır, Buna karşılık, endüstri merkezlerinin toplandığı yerlerde bireysel insan gücüne gereksinim arırmıştır. Dolayısıyla. geniş aile Üyeleri yavaş yavaş teker teker aileden koparak endüstri merkezlerinde iş bulmuşlar. giderek küçük ailelerini de yanlarına alıp. bu mekezlerde çekirdek aile biçiminde yaşamaya başlamışlardır (Koptagel G.. 1995. Yörükoğlu 1985).

Endüstrileşme ve buna paralel olarak gelişen bireyselleşme ile geleneksel geniş aile yaşamı artık ekonomik bir toplum yaşam tipi olmaktan çıkmıştır. Bu yaşam tipinin türlü nedenlerle sürdürüldüğü şiddetsiz bir yer olduğu inancını yok etmiştir. Gerçek şudur ki. insanlar sıklıkla herhangi birinden çok. kendi evlerinde diğer aile üyelerinden biri tarafından fiziksel olarak saldırıya uğrarnakta, itilmekte, dövülmekte hatta öldürülmektedir. Gerçekten de, polis kayıtlarına dayalı gazete haberleri: İngiltere'de adam öldürme vakalarının % 42'sini ailesel tartışmaların oluşturduğunu ve ailesel kurbanların üçte birinin de çocuklar olduğunu göstermektedir (Browne 1993).

Endüstrileşme ve kentleşme süreci ailenin geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçmesi, anne babaya çocuk bakımı. yetiştirilmesi ve diğer konularda sosyal desteğin azalması. ailede stres yaratarak çocuk istismar ve ihmal olasılığını arttırmaktadır (Bahçecik ve Kavaklı 1993 a).

3. Aile ve Çocuk

Aile en az iki kişiden oluştuğunu göre aile içi ilişkilerin incelenmesi sosyal psikolojinin çalışma ve araştırma alanı içine girmekte ve grup olgusu olarak ele alınmaktadır. Grup olgusu olarak aile bir sistemdir. Bilindiği üzere sistem, karşılıklı güçlerin birbirlerine karşı belirli bir dengelyi kurup sürdürmesi sürecini sağlayan bütün ilişkilerdir. Bu sistem aile bireylerinde ve aile dışından gelen değişiklikler karşısında sürekli olarak dengesini korumak durumundadır. Aile sisteminin işleyişinde, bireylerden oluşan aile yapısı ve bunlar arasındaki ilişki düzeyi önemli bir rol oynar.

Ailenin bazı fonksiyonlarını şu şekilde sıralanmıştır:

1. Biyolojik Fonksiyon: Toplumda nifus kaynağını oluşturması açısından aile, temel bir kurumdur. Bu fonksiyon, eşlerin cinsel gereksinimlerini karşıladığı gibi. kuşakların sürekliliğini de sağlamaktadır,

2. Elconorrülle Fonksiyon: Ailenin kendi gereksinimlerini karşılayarak üretim birimi oluşu bu fonksiyonunu ifade etmektedir. Sanayi toplumla-

nda aile bu fonksiyonlarından giderek uzalalmıştır. Artık çekirdek aile, ekonomik tüketim birimidir.

3. *Sevgi Fonksiyonu*: Aile çevresinin değeri, sevgi ve güvenliğin doğal kaynağı olduğundan ileri gelmektedir. Sevgi ile çocuk sağlıklı bir kişilik geliştirir.

4. *Koruyucu Fonksiyonu*: Eskiden aile, üyelerine bakmanın tüm sorumluluğunu üzerine almıştır. Bu fonksiyon da bugün giderek önemini kaybetmektedir. Çünkü bugün bu fonksiyonu, daha çok devlet üzerine almıştır, Örneğin; sağlık, işsizlik, ihtiyarlık ve tüm toplumsal güvenlik biçimlerini üzerine alan devlet vatandaşlarını bu yönlerden korumaktadır.

5. *Sosyalleştirme Fonksiyonu*: Sosyalleştirme çocuğu doğrudan etkileyen bir süreçtir. Özellikle kültür aktarma yönünden sosyalleşmenin önemi büyüktür. Çocuğun kişiliğinin gelişmesi ailede başlar, toplumsal normlar orada öğrenilir. Çocuk değerleri, duyguları ve statü beklentilerini ailenin her üyesiyle olan deneyimleri yoluyla öğrenir.

6. *Çocukların örgün eğitimlerini* devlet üzerine almıştır. Aileler çocuklarının eğitim süreçlerine katılımını sağlamalı: eğitimi için gerekli koşulları hazırlamalıdır. Aynı zamanda ebeveynler çocuklarının öğretmenleri ile yakın bir işbirliğine girmelidir.

7. *Boş Zamanları Değerlendirme Fonksiyonu*: Boş zamanın faydalı olarak kullanılması evde başlar. Çocuk bu konuda çeşitli aktivitelere yönlendirilebilir. Ailenin bu fonksiyonu genellikle ekonomik düzeyine bağlıdır .

Ailenin bazı fonksiyonlarına bu şekilde değindikten sonra, ailenin çocuğun gelişimindeki en etkin yardımları da şöyle sıralanabilir:

- * Aile, grup içinde dengeli bir birey olabilmesi için çocuğa güven duygusu aşılar.
- * Onun sosyal kabul görebilmesi için gerekli ortamı hazır
- * Toplumsallaşmayı öğrenebilmesi için, kabul edilmiş uygun davranış biçimlerini içeren birer model oluşturur.
- * Sosyal açıdan kabul edilmiş davranış biçimlerinin gelişimi için rehberlik eder.
- * Çocuğun yaşam ortamına uyum sağlarken rastladığı sorunlarına çözüm getirir.

- * Uyum için gerekli olan hareketi, sözlü ve toplumsal alışkanlıkların kazanılmasına yardımcı olur.
- * Okul ve sosyal yaşamda başarılı olabilmeleri için çocuğun yeteneklerini uyarır ve geliştirir.
- * **Çocuğu.ın** ilgi ve yeteneklerine uygun aktivitelere katılımına yardımcı olur (Kars 1996).

4. Çocuk istismar! ve ihmali Ailenin Sosyal Sisteminin önemi

Ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel bazı özellikler ailede kriz yaratarak çocuğun istismarına yol açabilir. Ekonomik yetersizlik, aile içi en önemli stres faktörüdür. Bu faktör yoksulluk, işsizlik, borçlanma gibi nedenlerle ortaya çıkar (Bulut 1996).

Ailede işsizlik, özellikle de aile reisinin işsizliği istismar ve ihmal riskini arttırmaktadır. Çocuk istismarının yaygın epidemiyolojik araştırmalarından, istismara uğrayan çocukların ailelerinin (genellikle babalar) büyük bir kısmının işsiz olduğu belirlenmiştir. ABDde 1976-1982 yılları arasında istismar ve ihmal vakaları incelendiğinde ailelerin % 45'inin devlet desteği almış olduğu görülmüştür (Gillham ve ark. 1998).

Kötü konut koşulları, düşük gelir düzeyi, ailede ilaç alkol bağımlılığı ailedeki çocuk sayısının fazla olması, doğumlar arası sürenin 18 aydan az olması, boşanma, evlilik dışı ilişkiler, tek ebeveyn gibi bazı özellikler ailede stres yaratmakta bu da istismar ve ihmal eğitimi arttırmaktadır (Browne 1988, Browne 1995, Özdemir 1992). Bu gerçekten yola çıkarak Browne ve Herbert istismar ve ihmal açısından risk altındaki çocukların, çocuğun doğumundan itibaren ailesel özellikleri belirleyen kontrol listesi geliştirmişlerdir. On iki maddeden oluşan bu listenin sekiz maddesi ailenin sosyal sistemi ve ebeveyn özelliklerinden oluşmaktadır (Tablo 1) (Browne 1995).

Tablo 1. Çocuk istismar! ve ihmali Kontrol Listesi Özellikleri

<ol style="list-style-type: none"> 1. Ailede şiddet öyküsü 2. Ebeveynin çocuğa karşı toleranssız ve aşırı anksiyeteli davranışı 3. Tek veya aya ebeveyn 4. İşsizlik gibi sosyoekonomik problemler 5. Ebeveynlerin akıl sağlığı, alkol veya ilaç bağımlılığı 6. Çocukken kötü muamele gören veya ihmal edilen ebeveyn 7. Preinatür, düşük doğum ağırlıklı bebek 8. Bebeğin doğum sonrası anneden 24 saatten fazla aya kalması 9. Doğumda 21 yaşın altındaki anne 10. Üvey ebeveyn veya birlikte yaşanan birinin olması 11. Doğum arası 18 aydan daha az sürenin olması 12. Zeka ya da fizik olarak engelli bebek

Çalışmalar günümüzde istismar ve ihmal olaylarının sadece sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelere özgü bir sorun olmadığını, kötü davranma ve ihmalin ekonomik düzeyi yüksek ailelerde de görüldüğünü göstermiştir (Azmak ve Yorulmaz 1995, Browne 1991).

Sosyal bakımdan izole yaşayan. çevreleriyle ilişkileri sınırlı, toplumdaki iletişim kaynaklarından yayarlanamayan ve çevrelerinde yeterli destekten yoksun olan aileler luzgınlıklarını ve streslerini güçlerinin yettiği çocuklarını döverek rahatlatma yolunu seçmektedirler.Yapılan bir araştırmada, çocuklarını istismar eden annelerin sosyal bağlarının istismar etmeyen annelerden daha zayıf ve az. yine arkadaşları ve komşularıyla ilişkilerinin sınırlı ve akrabalık ilişkilerininin zayıf olduğu saptanmıştır (Azmak ve Yorulmaz 1995).

Başka bir çalışmada, özellikle modern toplumlarda istismar ve ihmale yol açan nedenler arasında ailenin toplumdan soyutlanması, sık sık iş ve ev değiştirmesi gibi faktörler de gösterilmiştir (Bahçecik ve Kavaklı 199313).

5. Çocuklarını istismar ve İhmal Eden Anne Baba Özellikleri

Çocuk istismar' ve ihmalden sorumlu olan bireylerin genellikle anne babalar olduğu görüldüğünden ebeveyn özelliklerinin araştırılmasına ağırlık verilmiştir. Önceleri çocuğuna kötü davranan ve ihmal eden ebeveynlerde şizofreni, manik depresif, psikopat gibi ruh hastalıkları olduğu düşünölmekteydi.Halbuki yapılan çalışmalarda bu ailelerin çoğunun bir süre önce ciddi hayal kırıklığına uğradıklarını, çocuklarına karşı kırgınlık, kızgınlık, kıskançlık, onu reddetme gibi karmaşık duygular içinde oldukları gözlenmiştir.13u ebeveynlerin sadece %10'unun bazı ruhsal sorunları olduğu ve ruh hastası olarak tammlanabileceği bildirilmiştir (Bahçecik ve Kavaklı 1993 b).

Çocuğuna kötü davranan ve ihmal eden ailelerin tümü için geçerli olmamakla birlikte ailelerde bazı benzer ortak özellikler dikkati çekmektedir. Ailelerin önemli benzer özellikleri hemen hemen hepsinin çocukluklarında kendilerine de kötü davranılmış veya kötü davranılan, ihmal edilen bir kardeşe tanıklık etmiş olmandırÇalışmalar bu ebeveynlerin çoğunun sürekli bir bakıcının elinde kalan veya düzenli bir bakımın verilemediği parçalanmış ailelerden geldiklerini göstermiştir (Bilir ve Arı 1991, Bulut 1996).

Çocukluğunda istismar edilen kişilerde aşırı heyecanlanma ve kaygı. çok telaş ve hareketlilik, zaman zaman halüsinasyonlar ve sık sık

geri çekilme davranışları vardır. Ayrıca duyguları aşırı uyarma, zorlanma, depresyon, kendine yönelik düşmanlık duyguları, özellikle alkol ve ilaç bağımlılığı bu grupta görülen özelliklerdir (Bulut 1996, Lutenbacher ve Hali 1998).

Çocuk istismar' ile ilgili olduğu düşünülen bazı kişilik özellikleri arasında narsistik eğilimler, zayıf tepki kontrolü, ısrarcı tutum, düşük benlik kavramı, aşırı kaygı ve empati kuramama gibi nitelikler dikkati çekmektedir (Bahçecik ve Kavaklı 1993 b, Kozcu 1987).

Çocuğuna kötü davranan anne babalar çocuğun normal büyüme-gelişme sürecini ve çocuğun belli bir olgunluğa erişmeden bazı işlevleri yapacağını bilmemektedir. Çocuktan bir erişkinin olgunluğunu ve sorumluluğunu üstlenmesini bekleyebilirler (Bahçecik ve Kavaklı 1993 b).

Çocuğuna kötü davranan ve ihmal eden ebeveynlerin diğer ortak özelliği anne yaşının çok genç olmasıdır. Çocuğa kötü muamele ile anne yaşı arasındaki ilişkiyi tanımlayan 23 çalışmadan 14'ünde anne yaşı risk faktörü olarak bulunmuş ve 9'unda genç anneliğin çocuğa kötü muameleyi arttırmayla bir bağlantısının olmadığını saptamıştır. Hiçbir çalışma genç anneliğin çocuğa kötü muamele riskini azalttığını ortaya koymamıştır (Bulut 1996, Kars 1996, Stier ve Leventhal 1993).

Özellikle yalnız ve genç anne, eğitim ve iş olanaklarından yoksun olmakta bundan dolayı da işsizlik, yüksek ücretli sağlık harcamaları, çocuk bakım problemleri, kötü ev koşulları gibi ekonomik ve sosyal stres altında olmaktadır (Lutenbacher ve Hall 1998).

Anne babanın çocuğunu disiplin etme isteği de istismar olasılığını arttırmaktadır. Yapılan bir çalışmada çocuklarına kötü davranan ailelerin etkisiz ve tutarsız disiplin yöntemlerine başvurdukları ve sıklıkla çocukların davranışlarını kontrol edemediklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan annelerin bazen aşırı ilgili, bazen cezalandırıcı bazen de aşırı ilgisiz oldukları gözlenmiştir (Bahçecik ve Kavaklı 1993 b, Kozcu 1987).

Ailede yaşanan yoğun tartışmalar ve eşlerin birbirine yönelik şiddet içeren kavgaları da çocuğun istismarına yol açan etmenler arasında sayılabilir (Browne 1993: Kars 1996).

6. Aile içi Şiddet ve Çocuk istismar'

Aile içi şiddet: kendini aile olarak tanımlamış bir grup içerisinde: zorlamak, aşağılamak, cezalandırmak, güç göstermek, öfke gerginlik boşaltmak amacıyla bir bireyden diğerine yöneltilen şiddet davranışıdır.

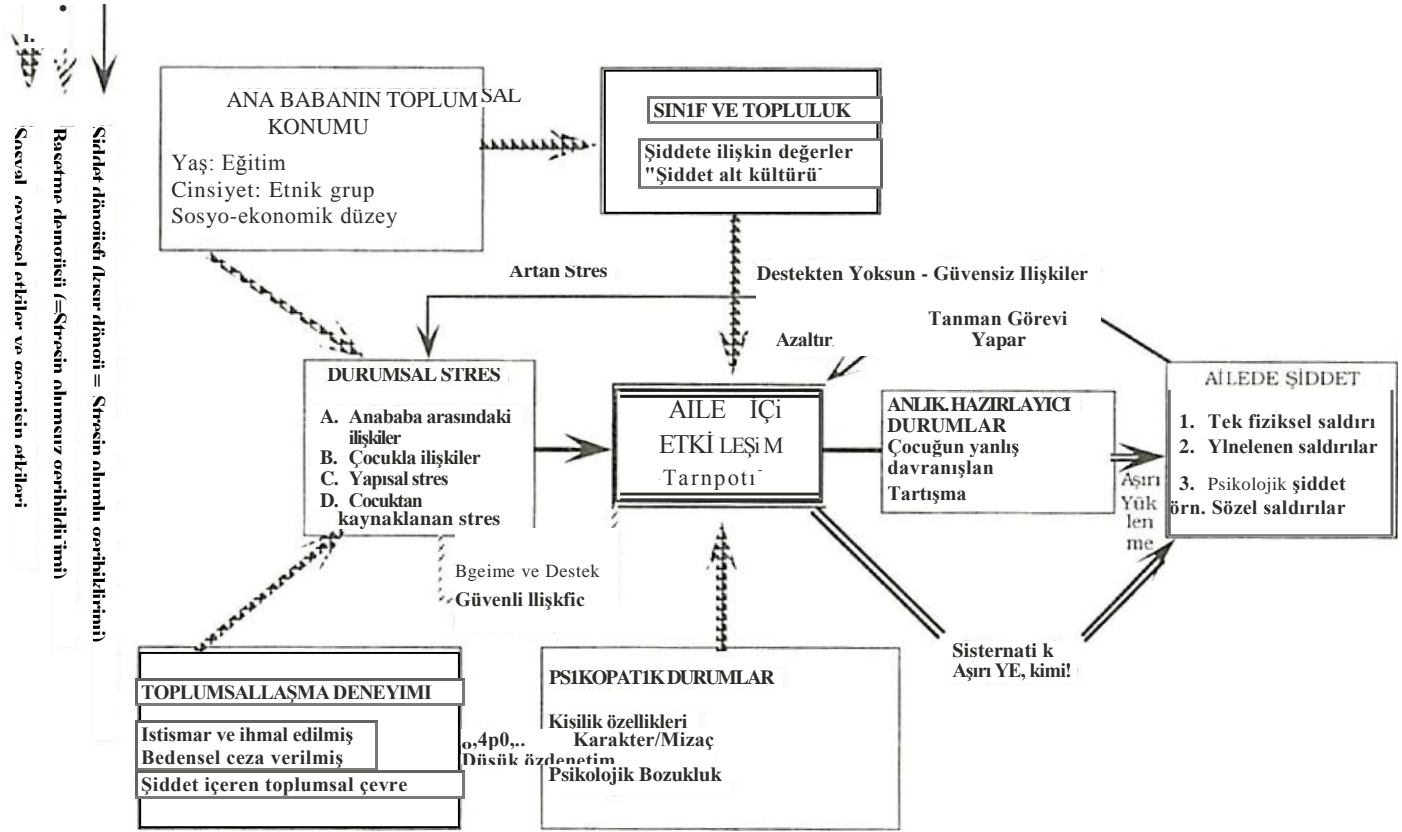
Aile içi şiddet toplumun her kesiminde olmaktadır ve belli bir etnik veya sosyo-ekonomik grupla sınırlı değildir (Güner' 1996, McDowell 1996).

Geçen on yıldan beri, aile içi şiddet ve çocuk istisınan günlük gazetelerde ve haber bültenlerinde giderek artarak yer almaktadır, Bu hikayeler; eşler arasında, yetişkinlerin kendi çocuklarına ya da savunmasız yaşlı akrabalarına karşı ıstırapla tanımlanan şiddet davranışları toplumun ilgisini arttırmaktadır. Bu durum bizleri, aile içi şiddeti modern toplumların ortak olayı olarak algılamamıza ve eşler arasındaki istismar ve çocukların fiziksel istismarını ortak faktörler olarak görmeye yönlendirmiştir. Polis kayıtlanna dayalı gazete haberleri: İngiltere'de adam öldürme vakalarının % 42'sini ailesel tartışmaların oluşturduğunu ve ailesel kurbanların üçte birinin de çocuklar olduğunu göstermektedir (Browne 1993).

Kanada'da 5 cinayetten biri aile içi şiddet sonucunda gerçekleşmekte, bu cinayetlerin % 851 erkekler tarafından kadına yapılmaktadır. Ayrıca şiddet içeren aileler, şiddet içeren aileleri doğırmaktadır istismar edenlerin % 50'si ve istismara uğrayan kadınların %30'u şiddetin olduğu ailelerde yetişmiştir. Eğer şiddetin kuşaktan kuşağa geçişini durdurmak istiyorsak, öncelikle bu aile modelleri tanınmalı ve müdahale edilmelidir (Henderson ve Erickson 1994).

Çocuk istisman ve diğer aile içi şiddet biçimleri ile sonuçlanan durumsal stres etmenlerinin ortaya çıkmasına ailedeki etkileşimsel ilişkiler aracılık eder ve buna temel oluşturur. Aile bireyleri arasındaki güven verici ilişki, stresin etkilerine karşı tampon görevi yapacak ve ailede başetme stratejilerinin uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Tersine güvensiz ya da kaygı verici ilişkiler, stres altındaki ailede tampon görevi görmeyecek, tartışma veya çocukların yanlış davranışları gibi bir baskı, fiziksel veya duygusal saldırılarla sonuçlanacaktır. Genel olarak bu saldırıların var olan kişilerarası ilişkilere olumsuz etkileri olacak ve bunlar tampon etkisinin daha da azalmasına neden olarak stres etmenlerinin, sistemi bir kez daha ele geçirmesini kolaylaştıracaklardır. Böylece sürekli stresin teluurlanan fiziksel saldırıya yol açtığı bir kısır döngü oluşacaktır. Bu durum eğer müdahale edilmezse giderek kötüleşecek ve şiddet döngüsü diye adlandırılabilir bir sonuca yol açacaktır (Şekil 1) (Browne 1991).

Selçü I Aile içi şiddetin nedenlerinin birimleştirilmiş nesnel sosyal modeli

SONUÇ

istismar veya ihmal edilen çocuklara her toplumda ve toplumun değişik kesimlerinde rastlanmasına rağmen çalışmalar sosyo-ekonomik düzeyi düşük, stresin fazla olduğu ailelerde istismar ve ihmal olaylarına daha fazla rastlandığını göstermiştir (Bahçecik ve Kavaklı 1993 bi).

Yapılan birçok çalışmada çocuk istismarı ile aile ve ailenin sosyal sistemi arasında ilişkinin olduğunu vurgulamıştır (Browne 1988. Bulut 1996). Çocuk istismarı ve ihmalinden sorumlu olan bireylerin genellikle anne babalar olduğu görüldüğünden ebeveyn özelliklerinin araştırılmasına ağırlık verilmiştir. Çocuğuna kötü davranan ve ihmal eden ailelerin tümü için geçerli olmamakla birlikte ailelerde bazı benzer ortak özellikler dikkati çekmektedir (Bahçecik ve Kavaklı 1993 b).

Son yıllarda, çocuk istismar' çalışmaları artarak önleme konusu üzerinde yoğunlaşmış ve tüm bu çabalar çok bilinçli gelişmiştir (Donnelly Cohn ve ark.1994). önleme iki nedenden dolayı önemlidir. Birincisi çocuk istismarı sorununa insancil yaklaşım bunu gerektirir. Kuşkusuz çocuğun incinmesini beklemek ırıkansızdır. İkincisi çocuğun sağaltımına kıyasla, istismar edilmesinin önlenmesi daha ekonomiktir. erken müdahale ederek, çocukların evden kaçmaları, okulda sorunlar yaşamaları, suç işlemeleri, ilaç ve alkol kullanmaları ve fahişeliğe yol açabilen ciddi duygusal ve gelişimsel zorluklardan zarar görmeleri engellenmiş ve giderlerden tasarruf edilmiş olur. Bu tür toplumsal sorunların toplumsal maliyeti çok büyüktür ve bunlar önenebilir sorunlardır (Browne 1991, Byers 1991, Lynch 1991 b).

Honning ve arkadaşlarının New York'ta "Adölesan Aileler ve Bebekleri Programı" kapsamında yüksek stres altında çocuk istisman ve ihmali açısından risk altında bulunan, adölesan annelere haftalık ev merkezli aile eğitim programının Fiat etkinliğinin karşılaştırılması yaptıkları araştırmada: günlük ev ziyareti için 3.83 Dolar harcanırken, günlük koruyucu bakunda her çocuk için 23.75 Dolar harcandığı saptanmıştır (<http://cybertowers.com/selfhelp/articles/cf/prevent>)

Toplumda çocuğa kötü davranma, ihmal etme bazı bireylerce kötü, iğrenç bir davranış olarak değerlendirildiğinden bu durum çoğu kez inkar edilebilir veya görmezlikten gelinebilir. Hemşire ve ebeler buldukları özel konuları ve mesleki eğitimleri nedeniyle başkalarının ilgilenmediği bu durumdan kaçmayarak bu soruna eğilmeye ve toplumda bu çocukların erken tanı ve tedavisinde rol oynamaya. istismar ve ihmal olaylarını önlemeye çalışmalıdır (Bahçecik ve ark. 1996. Browne 1995).

Çocukla ilgilenen tüm hemşireler konuları ne olursa olsun kötü davranma ve ihmalin erken tanı ve tedavisinde, önlenmesinde, aile ve toplumu bu konuda bilinçlendirmede aktif bir rol almalıdır. Gerek koruyucu sağlık hizmetlerinde gerekse tedavi edici kurumlarda çalışan hemşireler aileyi bir bütün olarak ele almak, çocukların sağlığının korunması, bakımı, beslenmesi ve eğitimi ile ilgili konular hakkında aileleri bilinçlendirmeli. aile içi ilişkileri geliştirmeli, sorunlara çözmeli, onların da katkıların' sağlayarak ailelere destek olmalıdır (Çavuşoğlu ve Algier 1992, Olds ve Henderson 1995).

KAYNAKLAR

1. Azmak D. Yorulmaz F. (1995) Çocuğun Fiziksel İstismarı. Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı Dergisi. yıl:5. sayı: 6-15.
2. Bahçecik N. (1993) Toplumumuzda Kötü Davranılan ve ihmal Edilen Çocukların Erken Tanı ve Tedavisinde Hemşirenin Görevleri ve Eğitici Rolünün Değerlendirilmesi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.
3. Bahçecik N. Kavaklı A. (1993 a) Çocuk İstismarı ve ihmali Hemşirelik Bülteni. cilt VII, sayı. 28. 23-32.
4. Bahçecik N. Kavaklı A. (1993 b) Çocuk İstismarı ve İhmali Hazırlayıcı Nedenler. Hemşirelik Bülteni. cilt:V11. sayı: 28,33-38.
5. Bahçecik N. Ekizler H. Tekin N. (1996) Doğumdan Sonra İlk Günlerde Çocuk ihmali ve istismarının Değerlendirilmesi. [Ulusal Perinatolojik Hemşireliği Sempozyumu, 19-21 Haziran 1996.
6. Bilir Ş. Arı M. ve ark. (1991) 4-12 Yaşları Arasında 16100 Çocukta İstismar Durumları ile İlgili Bir İnceleme. Çocuk İstismarı ve ihmali. Gözde Repro Ofset, 45-53.
7. Browne K. (1991) . Çocuk İstismarını Önceden Kestirme. Çocuk İstismarı ve ihmali, Gözde Repro Ofset. 295-306.
8. Browne K. (1991) The Prediction of Child Maltreatment in Greek Families. Child Abuse & Neglect, Vol.21, No.8, 721-735.
9. Browne K. (1995) Preventing Child Maltreatment Through Community Nursing. Journal of Advanced Nursing, 21, 57-63,
10. Browne K. (1988) Predicting Maltreatment. Assessment of Parenting Psychiatric and Psychological Contributions. Ed.Peter Reder and Clare Lucey. 118-135.
11. Browne K. (1993) .Violence inThe Family and Its Links to Child Abuse. Baillieres Clinical Pediatrics, 1,1, 149-164.
12. Byers J. (1991) Çocuk İstismarını Önleme: önleyici Programlar ve Halk Eğitimi. Çocuk İstismarı ve ihmali. Gözde Repro Ofset . 279-290.
13. Bulut I. (1996) Genç Anne ve Çocuk istismarı. Bizim Büro. Ankara.
14. Çavuşoğlu H. Algier L. (1992) Çocuk istismarı, ihmali ve Hemşirenin Sorumlulukları. III.Ulusal Hemşirelik Kongresi. Sivas, 204-211.

15. Donnelly Cohn A.H. Pan] D. McCurdy K. (1994) Preventing Child Abuse and Neglect: Programmatic Interventions. *Child Welfare*, LXX11:5. 405-430.
16. Gillharn B. Tanner G. Cheyne B. (1998) Unemployment Rates, Single Parent Density and indices of Child Poverty: Their Relationship To Different Categories of Child Abuse and Neglect. *Child Abuse & Neglect*, 22:2. 79-90.
17. Güner] F. (1996) Ailede Kadına Yönelik Şiddet. *Mor Çatı*. 87-92.
18. Henderson AD. Erickson J.R. (1994) Enhancing Nurse's Effectiveness With Abused Women: Awareness Retraining, Support, Education. *Journal of Psychosocial Nursing*. 32:6, 11-15.
19. <http://cvbertm.vers.com/selfhelp/artieles/cf/prevent.htm>
20. <http://wv.rw.calib.com/nceanchiprevention> of child abuse and neglect
21. Kars Ö. (1996) Çocuk istisnann : Nedenleri ve Sonuçları. Bizim Büro, Ankara 1996.
22. Koptagel G. (1995) Hasta Aile, Evlilikte ve Ailede Çatışmaların Doğuşu, Yapısı ve Tedavisi. Yaprak Kitap Yayın Pazarlama. İstanbul.
23. Kozen Ş. (1987) Duygusal istismar: Duygusal istismar ve Genel Ruh Sağlığı ilişkisini inceleyen Bir Araştırma. *Seminer Psikoloji Dergisi*, No.5. 1-20.
24. Leventhal J.M. (1996) Child Maltreatment: Neglect to Abuse. *Child Maltreatment in Rudolf AM. Hoffman JIE. Rudolph CD(eds). Rudolph 's Pediatrics. 20th Edition. Stamford 145-151.*
25. Leventhal J.M. (1997) Çocukların Örsellenmesi: Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Duruma Bakış, Çocuk istismar] ve ihmali sSeminer Günü. Ankara, 25 Haziran 1997.
26. Lutenebcher M. Hali L.A. (1998) The Effects of Maternal Psychosocial Factors on Parenting Attitudes of Low-Income, Single Mothers With Young Children. *Nursing Research*. 47: 1. 25-34.
27. Lynch M. (1991 a) Çocuk istisman ve ihmali. Çocuk istisman ve ihmali. Gözde Repro Ofset, 37-44.
28. Lynch M. (1991 b) Çocuk istismar] ve İhmalinin Önlenmesi. Çocuk İstismar" ve ihmali, Gözde Repro Ofset. Ankara.
29. McDowell J.D. (1996) Diagnosing and Treating of Domestic Violence. *N.Y. State Dent.J.*, 62:4. 36-42.
30. Olds L.D. Henderson R.C. et al (1995) Effect of Prenatal and infancy Nurse Home Visitation on Surveillance of Child Maltreatment. *Pediatrics*, 95:3, 365-372.
31. Özdemir U, (1992) Çocuk İhmal ve istismanna Hekimlerin Bakışı ve Önleme. *Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı Dergisi*, 2,1, 10-13.
32. Stier M.D. Leventhal J.M. et al. (1993) Are Children Born to Young Mothers at increased Risk of Maltreatment? *Pediatrics*. 91,3, 642-648.
33. Yörükoğlu A. (1984) Toplumda Aile ve Çocuk. Aydın Kitabevi. 3. Basım, Ankara 1984.
34. Zeytinoğlu S. (1990) Sağlık, Sosyal Hizmet. Hukuk ve Eğitim Alanlarında Çalışan Türkiye'de Çocuk istismar' ve İhmali Sorunu İle ilgili Görüşler. V. Ulusal Psikoloji Kongre Kitabı, 561-574.